

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ІНТЕРЕСІВ СІМ'Ї ТА НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Цінність ознайомлення з механізмами правового регулювання сімейних відносин та їх захисту в іноземних державах безспірна. Адже розгляд та аналіз зарубіжних джерел права додасть об'єктивності у відстоюванні точки зору щодо необхідності приділення більшої уваги проблемам кримінально-правової охорони та кримінально-правової відповідальності за злочин проти сім'ї та неповнолітніх, дозволить більш детально дослідити норми кримінального права України у сфері охорони прав сім'ї та неповнолітніх, запропонувати зміни та удосконалення чинних норм кримінального права.

Перш за все, враховуючи недалеке спільне історичне минуле, хочу звернутися до аналізу кримінального законодавства країн СНД.

Дослідження дванадцяти зарубіжних кримінальних кодексів з приводу наявності окремих розділів зі статтями, спрямованими на охорону сімейних правовідносин від злочинних покарань, виявило, що одинадцять з них: Кримінальний кодекс Республіки Білорусь, Грузії, Казахстану, Латвії, Узбекистану, Азербайджану, Вірменії, Молдови, Таджикистану, Литви мають спеціальну главу, присвячену охороні сім'ї. І лише дві країни пострадянського простору: Україна та Естонія у кримінальних кодексах такої глави не містять.

Одразу постає питання щодо причин такого стану речей. Вважаю за необхідне, аналізуючи кримінальні кодекси вищезазначених країн, виявити спільне та відмінне у кримінальному законодавстві з метою обґрунтування аргументів щодо доцільності закріплення в чинному Кримінальному кодексі України окремого розділу, що охороняв би сім'ю та неповнолітніх від злочинних посягань, або ж навпаки – підтвердити правильність позиції українського законодавця щодо вирішення даного питання.

Отже, особливістю кримінального законодавства більшості країн СНД є те, що практично всі КК містять окремий розділ, присвячений охороні сім'ї. Також необхідно відмітити схожі, а іноді і взагалі ідентичні назви цих розділів. Так, у КК Грузії [1], Казахстану [2], Латвії [3], Молдови [4], Таджикистану [5] спеціальна глава носить назву «Преступления против семьи и несовершеннолетних». Гл. 21 КК Республіки Білорусь [6] називається «Преступления против уклада семейных отношений и интересов несовершеннолетних», гл. V КК Узбекистану [7] – «Преступления против семьи, молодежи и нравственности», гл. 22 КК Азербайджану [8] – «Преступления против несовершеннолетних и семейных отношений», гл. 20 КК Арменії [9] – «Преступления против семьи и интересов ребенка», гл. XXIII КК Литви [10] – «Преступления и уголовные проступки против ребенка и семьи».

Кримінальна відповідальність за втягнення неповнолітніх у скоєння злочинів та інших антисуспільних дій передбачена КК Республіки Білорусь (ст.ст. 172

та 173), Казахстану (ст.ст. 131 та 132), Латвії (ст.ст. 172 та 173), Узбекистану (ст. 127), Азербайджану (ст.ст. 170 та 171), Вірменії (ст.ст. 165 та 166), Молдови (ст. 208), Таджикистану (ст.ст. 165 та 166), Литви (ст.ст. 159, 160 та 161). КК Грузії встановив відповідальність лише за втягнення неповнолітнього в антисуспільні діяння (ст. 171).

До злочинів проти сім'ї підміну дитини відносять КК Республіки Білорусь (ст. 180), Грузії (ст. 174), Казахстану (ст. 134), Латвії (ст. 167), Узбекистану (ст. 124), Азербайджану (ст. 172), Вірменії (ст. 167), Таджикистану (ст. 171), Литви (ст. 156). КК Молдови не передбачає спеціальної норми за це діяння.

КК Грузії (ст. 173), Азербайджану (ст. 174), Таджикистану (ст. 172) карають за незаконне усиновлення (удочеріння), усі інші з досліджуваних КК країн СНД не розцінюють дане діяння як злочин.

В окремій статті встановлена кримінальна відповідальність за розголошення таємниці усиновлення в КК Республіки Білорусії (ст. 177), Казахстану (ст. 135), Латвії (ст. 169) [11], Узбекистану (ст. 125), Азербайджану (ст. 175), Вірменії (ст. 169) [12], Молдови (ст. 204) [13], Таджикистану (ст. 173) [14].

Процес виховання неповнолітнього знаходиться під охороною КК Казахстану (ст. 137), Таджикистану (ст. 174), Вірменії (ст. 170), причому перші два як обов'язкову ознаку складу злочину передбачають поєднання невиконання обов'язків з виховання з жорстоким поведінням, КК Вірменії на таке поєднання не вказує. КК Латвії містить норму, яка встановлює відповідальність за жорстокість та насильництво щодо неповнолітнього (ст. 174), однак щодо невиконання обов'язків з догляду за дитиною в ній нічого не йдеться, тому слід казати, що об'єктом злочинного посягання, тут перш за все можна виділити особу дитини, аніж сім'ю. КК Литви у ст. 163 регламентує відповідальність за зловживання батьківськими правами, що дозволяє припустити, що право дитини на виховання в такому разі може і не порушуватися. Усі інші з досліджуваних КК країн СНД не приділяють особливої уваги відносно охорони прав неповнолітнього на виховання.

Ухилення від виконання аліментних зобов'язань передбачене усіма з досліджуваних КК країн СНД. Однак КК Молдови (ст. 202, 203) та Казахстану (ст. 136, 140) встановлюють відповідальність за ухилення від утримання окрім дітей та непрацездатних батьків ще й подружжя, на відміну від КК Республіки Білорусь (ст.ст. 174, 175), Узбекистану (ст.ст. 122, 123), Азербайджану (ст. 176), Вірменії (ст.ст. 173, 174) та Таджикистану (ст.ст. 177, 178), в яких передбачається відповідальність за ухилення від утримання дітей та непрацездатних батьків. КК Грузії (ст. 176) і Латвії (ст. 170) карають за ухилення від утримання будь-якого родича чи свояка, якщо таке утримання призначено за рішенням суду. КК Литви розглядає як злочин ухилення від утримання лише неповнолітнього (ст. 164). Окрім того, за зловживання опікунськими обов'язками та обов'язками піклувальника відповідальність встановлюють КК Республіки Білорусь (ст. 176) та Литви (ст. 163).

Після дослідження кримінальних кодексів країн СНД, які містять окремий розділ, що охороняє сім'ю та неповнолітніх від злочинних посягань, треба розгля-

нути кримінальні кодекси країн, які не містять окремого розділу з охорони сім'ї та неповнолітніх. Як вже зазначалося вище, такими кримінальними кодексами виявилися КК України [15] та КК Естонії [16].

КК Естонії в гл. 4 «Преступления против личности» містить норми, що передбачають відповідальність за ухилення від аліментних зобов'язань щодо дітей та непрацездатних батьків (ст. 121, 122), зловживання правами опікуна та піклувальника (ст. 123) та підміну дитини (ст. 124).

Аналіз чинного кримінального законодавства України показує, що у ньому передбачено низку статей, які встановлюють відповідальність за посягання на неповнолітніх, їх фізичний, психічний, соціальний та духовний розвиток, а також на сімейні відносини. Ці статті розташовані у різних розділах Особливої частини КК України, зокрема: ст. 137 «Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей» – у розділі II «Злочини проти життя та здоров'я особи»; ст. 148 «Підміна дитини» та ст. 150 «Експлуатація дітей» – у розділі III «Злочини проти волі, честі та гідності особи»; ст. 155 «Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості» та ст. 156 «Розбещення неповнолітніх» – у розділі IV «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи»; ст. 164 «Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей», ст. 165 «Ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків», ст. 166 «Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування», ст. 167 «Зловживання опікунськими правами», ст. 168 «Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння)», ст. 169 «Незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння)» – у розділі V «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина»; ст. 304 «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність» – у розділі XII «Злочини проти громадського порядку та моральності»; ст. 323 «Спонування неповнолітніх до застосування допінгу» та ст. 324 «Схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів» – у розділі XIII «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення». Як видно, вони не утворюють єдиної цілісної системи, що значно знижує можливості кримінального права щодо здійснення ефективної кримінально-правової охорони сім'ї та неповнолітніх.

Як видно, порівнюючи КК України з КК країн СНД, можна зазначити, що вітчизняний КК загалом не поступається зазначеним вище КК у напрямі охорони сім'ї та неповнолітніх, але знаходження норм у різних розділах впливає на ефективність здійснення кримінально-правового захисту сімейних відносин та запобіжного впливу кримінально-правової норми. Тому вважаю необхідним, доцільним та можливим виокремлення в Особливій частині КК окремого розділу «Злочини проти сімейних відносин та неповнолітніх» на основі єдиного родового об'єкта.

Література

1. Уголовный кодекс Грузии / науч. ред. З.К. Бигвава ; пер. с груз. И. Мериджанашвили. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2002.

2. Уголовный кодекс Республики Казахстан: Закон Республики Казахстан от 16 июля 1997 г. № 167 / предисл. министра юстиции Республики Казахстан, д.ю.н., проф. И.И. Рогова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001.
3. Уголовный кодекс Латвийской Республики: с изм. и доп. на 1 октября 2001 г. / Пер. с лат. А.И. Лукашова; науч. ред. А.И. Лукашова, Э.А. Саркисова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001.
4. Уголовный кодекс Республики Молдова: с изм. и доп. на 19 декабря 2003 г. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003.
5. Уголовный кодекс Республики Таджикистан. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001.
6. Уголовный кодекс Республики Беларусь: принят Палатой представителей 2 июня 1999 г. / Предисл. Б.В. Волженкина. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002.
7. Уголовный кодекс Республики Узбекистан (с изм. и доп. на 15.07.01). – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2001.
8. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики. Вступил в силу с 1 сентября 2000 г. / науч. ред. И.М. Рагимова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001.
9. Уголовный кодекс Республики Армения. Введен в действие 1 августа 2003 года / ред. Азарян Е.Р., Мацнев Н.И. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2004.
10. Уголовный кодекс Литовской Республики / науч. ред. В. Павилонис; пер. с лит. В.П. Казанскене. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2002.
11. Некоторые исследователи обращают внимание на то, что тайна усыновления охраняется уголовным законом Латвии, в то время как незаконное усыновление не предусмотрено УК Латвии в качестве преступления. Это, возможно, объясняется тем, что в Латвии порядок усыновления детей нормативно не урегулирован (Максимов В.В. Новый Уголовный кодекс Латвийской Республики // Рос. следователь. – 2001. – № 8. – С. 43).
12. При том, что ст. 144 «Незаконное собрание, хранение, использование или распространение сведений личной или семейной жизни» (гл. 19 «Преступления против конституционных прав и свобод человека и гражданина») оговаривает случай распространения семейной тайны, понятия более общего по отношению к тайне усыновления.
13. При том, что в ст. 177 «Нарушение неприкосновенности частной жизни» (гл. V «Преступления против политических, трудовых и других конституционных прав граждан») запрещено распространение сведений, составляющих семейную тайну.
14. При том, что в ст. 144 «Незаконное собрание и распространение информации о частной жизни» (гл. 19 «Преступления против конституционных прав и свобод человека и гражданина») также запрещено распространение сведений, составляющих семейную тайну.
15. Уголовный кодекс Украины. – Х.: ООО «Одиссей», 2001.
16. Уголовный кодекс Эстонской Республики / науч. ред. и пер. В.В. Запелова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 200

Анотація

Сікан О.М. Кримінально-правова охорона інтересів сім'ї та неповнолітніх у зарубіжних країнах. – Стаття.

Цінність ознайомлення з механізмами правового регулювання сімейних відносин та їх захисту в іноземних державах безспірна. Розгляд та аналіз зарубіжних джерел права додасть об'єктивності у відстоюванні точки зору щодо необхідності приділення більшої уваги проблемам кримінально-правової охорони та кримінально-правової відповідальності за злочин проти сім'ї та неповнолітніх.

Ключові слова: кримінально-правова охорона, сімейні відносини, злочини проти сім'ї та неповнолітніх, зарубіжні джерела.

*Summary***Sikan O.M. Criminal and legal safeguard of family and minor interests in foreign countries. – Article.**

Consideration and the analysis of foreign sources of law will add objectivity in upholding of the point of view which concerns with the necessity of more attention to the problems of criminal-law protection and criminal-legal responsibility for a crime against a family and minors.

Key words: criminal-law protection, family relations, crimes against family and minors, foreign sources.

УДК 343.553:347.633

О.В. Тавлуй

**ОБЪЕКТИВНЫЕ ОЗНАКИ НЕЗАКОННЫХ ДЕЙСТВИЙ
ЩОДО УСИНОВЛЕННЯ (УДОЧЕРІННЯ)**

Усиновлення – одна з пріоритетних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Незаконні дії під час процедури усиновлення (удочеріння), встановлення опіки та піклування, а також при передачі на виховання в сім'ю громадян призводять до порушення прав та законних інтересів дітей, усиновлювачів. Захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, проголошений одним з основних напрямів державницької політики, у тому числі і кримінально-правової. Зокрема, у 2009 році був задекларований довгостроковий план щодо підтримки дітей, які потребують сімейного виховання, що виразилося у прийнятті Закону України «Про загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року» від 05.03.2009 р. [1].

Кримінальний кодекс України у статті 169 передбачає відповідальність за незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) [2]. Дана стаття розміщена у Розділі V Особливої частини Кримінального кодексу України «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина». Дослідження групи злочинів проти сім'ї та неповнолітніх, яка знаходиться у даному розділі, та визначення об'єкта посягання дає можливість зробити висновок про необхідність виділення окремого розділу, присвяченого кримінально-правовій охороні даної групи суспільних відносин.

Вивченням та дослідженням даної проблематики займалися такі вчені, як Ф.Г. Бурчак, В.П. Ємельянова, Л.М. Кривоченко, І.П. Лановенко, П.С. Матишевський, В.О. Навроцький, Ю.Є. Пудовочкін, В.С. Савельєва, Н.С. Юзікова, О.І. Белова, Ю.В. Ускова, М.М. Трофимов, Г.А. Решетникова, та ін.

У даній статті ми прагнемо дослідити об'єкт та об'єктивну сторону незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння), визначити діяння, які ми відносимо до незаконної посередницької діяльності та інших незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння), передачі дитини під опіку (піклування) чи на виховання у